

УДК 82.09(438) Паздро Г:821.161.2 Франко І.

Тетяна Мартиненко

Київський національний університет  
імені Тараса Шевченка

## ПУБЛІЦИСТИКА ІВАНА ФРАНКА У ДОСЛІДЖЕННЯХ ГРАЖИНИ ПАЗДРО

*Статтю присвячено оглядові декількох праць Гражини Паздро з аналізу публіцистичного доробку Івана Франка та особливостей його співпраці з різними періодичними виданнями.*

**Ключові слова:** публіцистика, Франко, польсько-українські відносини.

*Tetiana Martynenko. Publicystyka Iwana Franki w badaniach Grażyny Pazdro. Artukul jest poświęcony przeglądowi niektórych prac Grażyny Pazdro na temat analizy publicystyki Iwana Franki i osobliwości jego współpracy z różnymi pismami.*

**Słowa kluczowe:** publicystyka, Franko, stosunki polsko-ukraińskie.

*Tetiana Martynenko. Ivan Franko's opinion journalism in Grażyna Pazdro's researches. This article is devoted to the review of a few works of Grażyna Pazdro which are dedicated to analysis of Ivan Franko's journalistic achievements and features of his cooperation with various periodicals.*

**Key words:** opinion journalism, Franko, Polish-Ukrainian relationships.

Дослідженням творчості Івана Франка займалось досить багато дослідників. Зокрема Лариса Каневська, кандидат філологічних наук, науковий співробітник відділу видань літературно-наукової спадщини Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України написала ґрунтовну статтю «Іван Франко на сторінках часопису “Slavia Orientalis”» [3, с. 60–74], у якій проаналізувала більшість статей, присвячених творчості письменника, написаних як польськими, так і українськими дослідниками.

Серед українців, котрі займались висвітленням співпраці Івана Франка з польською періодикою, дослідники згадують Михайла Возняка («3 життя і творчості Івана Франка» [2, с. 96–110]), Григорія Вервеса («Іван Франко і питання українсько-польських літературно-громадських взаємин 70–90-х років XIX ст.» [1, с. 35–71]) та ін.

Польською мовою було видано окрему монографію: Kuplowski M. «Iwan Franko jako krytyk literatury polskiej» [11], а також упорядковано тематичну хрестоматію «Franko I. O literaturze polskiej» [7]. Крім того, дослідник видав ще ряд статей: М. Купльовський «Франко і Каспрович» [12, с. 198–201], «Іван Франко про творчість Марії Конопницької» [10, с. 473–481]. Наприкінці 1980-х років з'явилася ще одна його франкознавча публікація: «Слов'янські древності в інтерпретації Івана Франка» [13, с. 269–284].

До того ж, серед польських учених були і справжні ентузіасти у дослідженні української літератури: окрім вже названого М. Купльовського, це — Мар'ян Якубець, Флоріан Неуважний, Ярослав Грицков'ян, Стефан Козак, Гражина Паздро.

57 франкознавчих позицій містить «Bibliografia przekładów i polskiej ukrainistyki literackiej za lata 1945–1985», що її уклав Ярослав Грицков'ян [19, с. 161–231].

Мар'ян Якубець є автором багатьох статей про Івана Франка, серед них — «Іван Франко і Ватрослав Ягич» [9, с. 69–70].

Дослідники вважають, що найґрунтовніший на сьогодні огляд рецепції Івана Франка в польському літературознавстві, починаючи від перших прижиттєвих відгуків і завершуючи сучасними інтерпретаціями, здійснив Флоріан Неуважний у своїй передмові до видання вибраної лірики поета [8].

З-поміж досить багатої польської франкіани варто виділити постать польської дослідниці Гражини Паздро (народилась у 1943 році) — професора, старшого викладача кафедри української філології Варшавського університету, авторки низки статей та досліджень у сфері української літератури XIX століття та польсько-українських культурних і літературних зв'язків. Свої розвідки вона публікувала в наукових виданнях, збірниках та літературних щомісячниках. Особливу увагу приділяла постаті Івана Франка, зокрема — його публіцистиці.

Першою узагальнюючою польською працею, присвяченою публіцистичній діяльності Івана Франка, була кандидатська дисертація Гражини Паздро «Kultura i literatura ukraińska w publicystyce Iwana Franki na łamach czasopism polskich» [17], захищена в 1976 році у Варшавському університеті під керівництвом Флоріана Неуважного (зберігається в бібліотеці факультету прикладної лінгвістики Варшавського університету (Biblioteka Wydziału Lingwistyki Stosowanej UW)).

Дослідниця опублікувала в польській пресі й низку статей за проблематикою дисертаційного дослідження:

- Паздро Г. Іван Франко і варшавська преса [4, с. 109–113].
- Паздро Г. Українська література в польській публіцистиці Івана Франка [6, с. 238–253].
- Паздро Г. Іван Франко і програмна галицька преса 80-х років XIX століття [5, с. 1–12].
- Pazdro G. Motywy i cele współpracy I. Franki z «Kurierem Lwowskim» [15, с. 115–121].
- Pazdro G. Współpraca Iwana Franki z petersburskim «Krajem» [18, с. 185–209].
- Pazdro G. Iwan Franko krytyk i historyk teatru ukraińskiego w Galicji [14, с. 93–103].
- Pazdro, G. Oświata ukraińska w polskiej publicystyce Iwana Franki [16, с. 125–139].

Далі спробуємо розкрити зміст та проаналізувати деякі з вищезазначених статей.

У четвертому томі «Київських полоністичних студій» українською перекладена стаття польської дослідниці **«Українська література в польській публіцистиці Івана Франка»** [6, с. 238–253]. Із самого початку авторка наголошує на важливості публіцистичного доробку письменника.

Паздро аналізує деякі статті, написані ним у «Львівському кур'єрі». Перша з них «Сучасне законне становище української літератури в Росії» (1888), у якій І. Франко критикує заборону російської влади вживати українську мову в літературі. До питань заборони української мови та літератури він звертався на сторінках «Львівського кур'єра» і пізніше — у статті «Права російської літератури в Росії» (1895), письменник прагнув, щоб польський читач об'єктивно поглянув на умови, в яких намагалась існувати тогочасна українська література.

На сторінках варшавської «Правди» Іван Франко у 1886 році здійснив окремий огляд української галицької літератури, пізніше подібна стаття вийшла друком вже у «Крайі» у 1888 році. І тут дослідниця не пропускає того факту, що Франко не боявся об'єктивно охарактеризувати стан речей в українській літературі, неодноразово негативно оцінював творчий доробок українського суспільства та критично коментував творчість сучасних йому західноукраїнських письменників.

Натомість у статті зазначається також, що Іван Франко найвидатнішими письменниками вважав Івана Нечуя-Левицького та Панаса Мирного, а їхні твори завжди коментував у польській пресі.

Крім того, письменник мав заслуги і в публікації забутих творів українських письменників (йдеться зокрема про роман «Люборацькі» Анатолія Свидницького, який уперше був надрукований на основі знайденого І.Франком рукопису), пізніше — у варшавській «Правді» з'явилась рецензія, у якій письменник високо оцінив цей роман.

Іван Франко підтримував і тогочасне молоде покоління: 1884 року у «Правді» він написав рецензію на збірку поетес-початківців Юлії Шнайдер та Клементини Попович.

Слідкував письменник і за виданням українських альманахів — цьому, зокрема, присвячена його стаття «Українська альманахова література», як зазначає дослідниця, цю його працю і досі вважають одним із перших нарисів в історії української галицької журналістики.

Серед критичних статей, присвячених окремим авторам, на думку дослідниці, вирізняється стаття, присвячена життю та творчості Юрія Федьковича, надрукована у варшавській «Правді», де Франко представив Ю. Федьковича буковинським Кобзарем.

Згодом від критики сучасного йому літературного процесу І. Франко перейшов до (як їх називає авторка) понять синтетичних. Він опублікував у польській пресі дві праці з історії української літератури. Перша вийшла у 1888 році у варшавському «Голосі» і стосувалась галицької літератури, друга була надрукована у «Історичному кварталнику» в 1892 році, мала загальний характер та була присвячена давній українській літературі.

Авторка статті згадує і про позитивну оцінку І. Франком творчості Лесі Українки на сторінках польських часописів, зокрема — «Львівського кур'єра».

У статті «*Współpraca Iwana Franki z petersburskim "Krajem"*» [18, с. 185–209] Г. Паздро збирила та впорядкувала публікації Івана Франка, видрукувані на шпальтах часопису за період співпраці (1885–1889), петербурзький тижневик був другим після «Львівського кур'єра» виданням, де він розмістив найбільшу кількість своїх публіцистичних матеріалів — 130. Цю бібліографію вона ділить на дві частини: перша — кореспонденція та статті, друга — художні твори, серед них:

*1885 рік*

1. Historia mojej sieczkarni. Nowela rusińska. Nr.6, 10 (22) II, s.23-24.
2. Dwaj przyjaciele. Nr.21, 26 V (7 VI), s.18-19.
3. Dobry zarobek. Nr. 40, 6 (18) X, s.25-26.

1886 рік

1. Ślimak. Nr.2, 12 (24) I, s. VI-VII; nr.3, 19 (31) I, s.IV-V.
2. Ołówek. Nr.20, 18 (30) V, s.VII-VIII; nr.21, 25 V (6 VI), s.VII-VIII.
3. Pojedynek. Zimowa opowieść. Nr.25, 22 VI (4 VII), s.V-VI.

1887 рік

1. Idylla. Nr.6,7 (19) II, s.6.
2. Przemysł domowy. Obrazek galicyjski. Nr.48, 27 XI (9 XII), s.2-5.
3. Cyganie. Obrazek galicyjski. Nr.50, 11 (23) XII, s.2-7.

Консервативна ідеологічна орієнтація тижневика значно відрізнялась від поглядів самого І. Франка. Але можливою причиною такої співпраці дослідниця називає той факт, що на початку свого існування «Край» намагався відстоювати національні інтереси українського суспільства у Галичині, що абсолютно збігалось із поглядами письменника.

Оскільки «Край» на той час був єдиним польським періодичним виданням, яке виходило друком у Петербурзі, це посприяло тому, щоб голос видатного українця міг бути почутий і у російському суспільстві.

Крім того, довшій співпраці сприяв і той факт, що тижневик був більш ліберально цензурований і був надзвичайно популярний серед читачів як Росії, так і Польського Королівства.

Варто теж зазначити, що і гонорари, котрі автор отримував від редакції «Краю», були вищими у порівнянні з іншими виданнями.

Впливовий та популярний він був для І. Франка способом натиску на польську суспільну думку з метою зміни ставлення поляків до українського питання. Проте через консерватизм петербурзького тижневика всі тексти письменника були позбавлені сильних полемічних акцентів, які, натомість, зберігались у статтях, виданих на шпальтах варшавської «Правди», що була виразно демократичною.

У 1890 році І. Франко припиняє співпрацю із «Краєм», позаяк редакція почала тісніше співпрацювати із урядом і все менше місця присвячувала українським проблемам. Хоча Г. Паздро зазначає, що завершення співпраці з письменником було значною втрапою і для самого видання.

У своїй польській публіцистиці Іван Франко багато місця присвятив проблемам освіти. До цієї проблеми дослідниця звертається у своїй статті «**Oświata ukraińska w polskiej publicystyce Iwana Franki**» [16, с. 125–139]. По-перше, на прикладі освіти письменник міг найповніше представити польському суспільству труднощі, з якими стикались українці на шляху до реалізації власних потреб у сфері культурного життя, по-друге, проблема розвитку української культури в ті часи була значно гострішою, ніж в інших країнах. Тобто, окрім освітнього, перед І. Франком стояло суспільне та національне завдання. У своїх публікаціях він висував концепцію розповсюдження освіти та підвищення рівня її якості. На шпальтах українських видань він робив акцент на методах та цілях боротьби за освіту, натомість у польських часописах концентрував увагу на характеристиці труднощів, на які наражається розвиток української освіти в Галичині.

У 1884 році у варшавській «Правді» письменник обґрунтував потребу створення народної освіти.

У 80–90-х роках XIX століття точилась боротьба за збільшення кількості українських початкових шкіл, І. Франко, на той час кореспондент газет «Правда» та «Край», в обох виданнях розміщував інформацію про наміри та труднощі, пов'язані зі збільшенням кількості народних шкіл.

У зв'язку з цією темою важливою є стаття І. Франка, надрукована у 1884 році на шпальтах «Правди». Письменник описує дії українців на шляху до створення української школи у Львові та показує абсолютну безпорадність українського суспільства та безсилля офіційних установ, які формально мали відповідати за забезпечення встановлених Конституцією прав. Ще більше труднощів виникало у зв'язку зі спробами створення середніх шкіл з українською мовою викладання. Дослідниця пише, що із кореспонденції І. Франка можна прослідкувати, що реалізація цих планів у реальності наражалась на такі труднощі, що ніяк не могла бути втілена у життя.

Паздро констатує той факт, що неприхильне і навіть вороже ставлення львівського сейму до розвитку українського народу було одним із головних елементів, який затримував культурний розвиток, що, власне, І. Франко і підкреслював у всіх своїх виступах у польській пресі, інформуючи тим самим польське суспільство про причини низького рівня розвитку української культури.

Активна робота Івана Франка у польській періодиці, суспільно-політичному та літературному житті завершується десятилітнім періодом (1887–1897) роботи у «Львівському кур'єрі». Цьому присвячена стаття Гражини Паздро «*Motywy i cele współpracy I. Franki z „Kurierem Lwowskim”*» [15, с. 115–121]. Співпраця із часописом значно відрізнялась від інших, як то «Przegląd tygodniowy», «Prawda», «Głos», чи петербурзький «Край». По-перше, тому, що «Кур'єр» виходив щодня, по-друге, варто згадати обставини, за яких письменник увійшов до його редакції.

У 70-х роках XIX століття Іван Франко не має власного видання і активно шукає видання, у якому можна було б говорити про українські проблеми. Тогочасні львівські українські часописи належали до народовців. 1883 року він починає співпрацювати із газетою «Діло» та літературним двотижневиком «Зоря», із надією використати їх шпальти для пропагування прогресивних ідей.

Проте згодом, у 1886 і 1887 роках, письменника виключають із редакцій обох видань і він втрачає можливість звертатися до своїх співвітчизників рідною мовою. У цій ситуації йому допомогли поляки: у 1887 році Іван Франко починає співпрацю із «Львівським кур'єром». Часопис одразу став для нього своєю трибуною, з якої він мав змогу промовляти до українського суспільства. Важливу роль відігравав також і матеріальний чинник: плата за публікації у «Кур'єрі» була значно вищою, ніж у попередніх виданнях.

Франко надрукував у «Львівському кур'єрі» близько 800 праць, що становить більшість його польських публіцистичних матеріалів. Окрім звернення до суспільно-політичних та культурних питань в Україні та Галичині, письменник на шпальтах видання також звертався до тем польської літератури, популяризуо-



чи тим самим серед українців творчість Адама Міцкевича, Юліуша Словацького, Марії Конопницької, Болеслава Пруса.

Та, попри це, після багатьох років Франко назве роботу у виданні специфічною формою панщини. Паздро пояснює це тим, що йому хотілось відійти від найманої праці і займатись власною науковою та освітньою та суспільно-політичною діяльністю.

Підсумовуючи, авторка статті зазначає, що період співпраці Івана Франка із польськими часописами був найбільш продуктивним у його творчості, за ці роки він видав три поетичні збірки, ряд повістей та оповідань, драми «Украдене щастя», отримав титул доктора філософії, видав ряд новаторських наукових робіт в області літератури, мовознавства і фольклору, займався видавничою діяльністю і все ж таки, за допомогою цієї, як він сам назвав — панщини, його ідеї були почуті та сприйняті українцями, як він того і прагнув.

Отже, Іражина Паздро написала дуже багато матеріалів, присвячених публіцистиці Івана Франка, об'єктивно висвітлила її позитивні та негативні сторони і передала основні акценти: публіцистика була основним джерелом проголошення ідей для письменника на той час. У своїх статтях він коментував усі важливі суспільно-політичні та культурні події, що відбувались в Україні, надзвичайно багато уваги приділяв проблемам освіти.

Співпрацюючи із польськими виданнями, Іван Франко, з одного боку, пропагував українську культуру, з другого — міг розповісти про дійсний стан речей та проблеми у культурному житті нашої країни та опосередковано звернутись до власного народу.

Таким чином Іражина Паздро підсумовує: «Франко намагається переконати польське суспільство в тому, що українська література існує, збагачується новими напрямками, розвивається» [6, с. 244].

«Кожне досягнення українського народу в культурній сфері, кожен приклад духовного розвитку Франко досліджував, оцінював і поширював переважно серед поляків, щоб довести їм, що ця нація живе, тому що творить, і вона має право на життя та творчість» [6, с. 253].

## ЛІТЕРАТУРА

1. Вєрвєс Г. Д. Іван Франко в період співробітництва в газеті «Prasa» // Вєрвєс Г. Д. Іван Франко і питання українсько-польських літературно-громадських взаємин 70–90-х років XIX ст. — К.: Вид-во АН УРСР, 1957. — С. 35–71.
2. Возняк М. С. Співробітництво Франка в «Prawdzie» Свєнтоховського // Возняк М. С. З життя і творчості Івана Франка. — К.: Вид-во АН УРСР, 1955. — С. 96–110.
3. Канєвська Л. Іван Франко на сторінках часопису «Slavia Orientalis» (1952–2007) // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. — Донецьк, 2009. — Т. 27. — С. 60–74.
4. Паздро Г. Іван Франко і варшавська преса // Український календар (Варшава). — 1976. — С. 109–113.
5. Паздро Г. Іван Франко і програмна галицька преса 80-х років XIX століття// Наша культура. — 1986. — № 5–6. — С. 1–12.

6. Паздро Г. Українська література в польській публіцистиці Івана Франка // Київські полоністичні студії. — Київ, 2003. — Т. 4. — С. 238–253.
7. Franko I. O literaturze polskiej / Wyboru dokonał i opracował M. Kuplowski. — Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1979. — 302 s., portr. — (Biblioteka Studiów Literackich / Pod red. H. Markiewicza).
8. Iwan Franko. Wybór poezji / Oprac. Florian Nieuważny. — Wrocław; Warszawa; Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 2008. — CXCIV, 298 s. — (Biblioteka Narodowa. Nr 257. Seria II).
9. Jakóbiec, Marian. Iwan Franko i Vatroslav Jagić // *Slavia Orientalis*. — 1959. — R. VIII. — Nr 2–3. — S. 67–90.
10. Kuplowski, Mikołaj. Iwan Franko o twórczości Marii Konopnickiej // *Slavia Orientalis*. — 1977. — R. XXV. — Nr 4. — S. 473–481.
11. Kuplowski M. Iwan Franko jako krytyk literatury polskiej. — Rzeszów: Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Rzeszowie, 1974. — 191 s.
12. Kuplowski, Mikołaj. Franko i Kasprzewicz // *Slavia Orientalis*. — 1976. — R. XXIII. — Nr 2. — S. 189–201.
13. Kuplowski, Mikołaj. Starożytności słowiańskie w interpretacji Iwana Franki // *Slavia Orientalis*. — 1988. — R. XXXVI. — № 3–4. — S. 269–284.
14. Pazdro G. Iwan Franko krytyk i historyk teatru ukraińskiego w Galicji (na materiałach opublikowanych w prasie polskiej) // *Studia z Filologii Rosyjskiej i Słowiańskiej*. — Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1982. — T. 9: W kręgu tradycji i współczesności literatur słowiańskich. — S. 93–103.
15. Pazdro G. Motywy i cele współpracy I. Franki z „Kurierem Lwowskim” // *Studia z Filologii Rosyjskiej i Słowiańskiej*. — Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1979. — T. 4: Literaturoznawstwo. — S. 115–121.
16. Pazdro, G. Oświata ukraińska w polskiej publicystyce Iwana Franki. W: G. Puzdro. *Studia z Filologii Rosyjskiej i Słowiańskiej*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1987. — T. 14: Z problemów ukrainoznawstwa. — S. 125–139.
17. Puzdro Grażyna. Kultura i literatura ukraińska w publicystyce Iwana Franki na łamach czasopism polskich. — Warszawa, 1976. — S. 250 + 77 Promotor: doc. dr F. Nieuważny.
18. Puzdro G. Współpraca Iwana Franki z petersburskim „Krajem” // *Studia Polono-Slavica-Orientalia. Acta litteraria*. — 1980. — [T.] VI. — S. 185–209.
19. *Studia Polono-Slavica-Orientalia. Acta litteraria*. — 1990. — [T.] XII.